

JAARBERICHT 2010

RESTSTOFFENUNIE WATERLEIDINGBEDRIJVEN B.V.

Jaarbericht Reststoffenunie 2010

Inhoud

1. Reststoffenunie in het kort	4
1.1 Profiel Reststoffenunie	4
1.2 Kerncijfers en toelichting	5
2. Directieverslag over het boekjaar 2010	8
2.1 Algemene gang van zaken	8
2.2 Corporate governance	10
2.3 Vooruitzichten	11
2.4 Risico's/onzekerheden	12
2.5 Verbeterpunten	12
2.6 Innovatie en regelgeving	14
2.7 Ontwikkelingen per reststof	15
2.8 Personeel en organisatie	18
2.9 Kwaliteitsmanagement	18
2.10 Duurzaamheid/MVO	18
2.11 Communicatie	20
3. Verslag van de Raad van Commissarissen	21
3.1 Rol van de Raad van Commissarissen	21
3.2 Samenstelling Raad van Commissarissen	21
3.3 Vergaderingen 2010	21

HEEMBETON

"Reststoffenuie heeft niet alleen het project aangejaagd, zij heeft meegedacht en oplossingen gezocht."

Heembeton in Lelystad produceert betonnen prefab bouwelementen voor woningen. Sinds 2009 zetten zij kalkkorrels in als een van de grondstoffen. Algemeen directeur Ben Bergsma en Erik de Vries, manager kwaliteit en innovatie, zijn enthousiast over het gebruik van de korrels.

"Het is niet duurder dan zand en je gebruikt een reststof. Dat telt zwaar voor ons, want duurzaamheid is een belangrijk thema geworden in de bouw."

1. Reststoffenuie in het kort

1.1 Profiel Reststoffenuie Waterleidingbedrijven B.V.

In 1995 is Reststoffenuie (RU) opgericht als initiatief van de Nederlandse drinkwaterbedrijven. Doel was en is het verantwoord en duurzaam bestemmen van reststoffen die vrijkomen bij de winning, bereiding en transport van drinkwater. Inmiddels zet RU grote hoeveelheden reststoffen in als grondstoffen bij de productie van baksteen, beton, glas en staal, bij rioolwaterzuiveringsinrichtingen en de landbouw, en in installaties voor energieopwekking uit fossiele en biobrandstoffen.

Zo werken wij samen met de drinkwaterbedrijven aan een maatschappelijk verantwoorde oplossing voor de reststoffenproblematiek. Samen met deze bedrijven en (potentiële) afnemers, ontwikkelen wij steeds nieuwe toepassingsmogelijkheden en zoeken we naar nieuwe markten en afzetkanalen.

Een heldere regelgeving rondom afvalstofverwerking is noodzakelijk om ons werk goed te kunnen doen en de activiteiten verder te ontwikkelen. RU werkt dan ook actief mee aan de totstandkoming van wet- en regelgeving, zowel nationaal als in Brussel. Zo heeft het verkrijgen van de kwalificatie 'bijproduct' in plaats van 'afvalstof' onze continue aandacht. Dit vereenvoudigt immers het verhandelen van de stoffen. Ook regelen we de benodigde vergunningen en zijn we sturend in *supply chain management*.

RU is opgericht als een B.V. maar werkt in de dagelijkse praktijk als een Shared Service Center voor de participanten. Wij bieden de waterbedrijven transparantie, inzicht in en invloed op de bestemming, kosten en opbrengsten van reststoffen.

De kern van ons werk blijft een verantwoorde bestemming van reststoffen. Financiële resultaten zijn dan ook niet ons belangrijkste doel. Het mooiste resultaat is duurzaamheid.

1.2 Kerncijfers en toelichting

	2010	2009	2008	2007
Resultaten				
Omzet in euro	4.272.000	3.681.000	4.550.000	4.048.000
Bruto marge in % van de omzet	18,0	19,7	15,6	16,4
Bedrijfsresultaat in euro	151.800	4.500	14.000	10.000

Vermogen				
Balanstotaal	1.720.200	1.119.700	1.871.700	1.641.300
Eigen vermogen	411.700	272.300	267.800	253.700
Liquiditeit (current ratio)	1,3	1,3	1,2	1,2

Gegevens reststoffen				
Afgevoerd tonnage reststoffen*	185.000	159.000	165.000	145.000
Vervoerskilometers per ton reststof**	4,8	5,9	6,5	5,8
Totale afvoerkosten	3.500.000	2.950.000	3.820.000	3.360.000

Personeel				
Aantal werknemers (fte's)	4,5	4,2	4,5	3,5
Ziekteverzuim in %	7	11	4	1

* exclusief grond; afvoer vanaf Nederlandse en buitenlandse waterproductiebedrijven

** enkel afvoer vanaf Nederlandse waterproductiebedrijven

Toelichting op de inkomsten

Het jaar 2010 leverde een uitstekend financieel resultaat op. De opbrengsten stegen met 11% ten opzichte van 2009. Dit komt deels door hogere inkomsten uit de verkoop van reststoffen en deels door contracten met drie buitenlandse drinkwaterbedrijven om voor hen de REACH-registratie (Registratie Evaluatie Autorisatie van Chemische stoffen) te verzorgen. De lasten daalden ten opzichte van 2009 met circa 6%.

Kalkkorrels

Gezien de groei van het totale aanbodvolume met 16%, hadden de inkomsten uit de verkoop of afzet van reststoffen veel hoger kunnen uitvallen. De opbrengst uit kalkkorrels viel echter tegen. Bij een nagenoeg onveranderd aanbod aan kalkkorrels liepen de inkomsten met ongeveer een kwart terug. De overgang van het aandeel kalkkorrels voor de staalindustrie naar de bouw-, papier- en glasindustrie verloopt trager dan verwacht. Het 'vrije aandeel' is geleverd aan een handelsfirma in minerale grondstoffen en een aannemer die de kalkkorrels inzet voor isolatie van kruipruimten in woningen.

Vloeibaar waterijzer

De omzet van vloeibaar waterijzer bleef bij een licht verhoogd aanbod op het niveau van 2009. De vraag naar dit product is onverminderd groot, met name vanuit de sector energieopwekking uit biobrandstoffen.

Steekvast waterijzer

Met steekvast waterijzer zijn goede financiële resultaten geboekt. Het aanbod nam ten opzichte van 2009 met 35% toe; de inkomsten groeiden met 45%.

Overige reststoffen

In deze categorie valt met name aluminiumhoudend slib op. De volumegroei van reststoffen in 2010 met 16% komt gedeels voor rekening van deze reststof. Vond in 2009 de afvoer nog plaats via de riolering naar een nabijgelegen rioolwaterzuiveringsinrichting, sinds begin 2010 wordt deze reststof per as afgevoerd ter bestemming in 'werken'.

De gerealiseerde bruto marge in 2010 bleef op een respectabel niveau van 18%; het eigen vermogen vertoonde een flinke groeisprong tot boven € 400.000,-; de liquiditeit bleef onveranderd op 1,3.

Toelichting op de uitgaven

De personeelskosten namen ten opzichte van 2009 toe met circa € 56.000,-. Dit heeft vooral te maken met het inlenen van medewerkers. De verhouding tussen personele uitgaven voor vaste medewerkers en inleenkrachten is ongeveer gelijk.

Op reis- en verblijfskosten alsook op promotiekosten zijn flinke besparingen gerealiseerd. De posten vergunnings-trajecten en juridische adviezen zijn opgeheven; de activiteiten die daarmee verband houden zijn in 2010 toegewezen aan projecten.

De uitgaven voor onderzoek en advies lagen in 2010 bijna een factor 3 hoger dan in 2009. Dit had met name te maken met het extra budget voor het REACH-traject. Afgezien daarvan bleven de uitgaven voor onderzoek en advies in beide jaren vrijwel gelijk.

De uitgaven in 2010 voor registratie van de reststoffen kalkkorrels en waterijzer kwamen uit op ruim € 465.000,-. Zoals bekend droegen de drinkwaterbedrijven in 2010 (bovenop de vaste jaarlijkse bijdrage) eenmalig € 675.000,- bij, om deze registratie uit te voeren volgens de Europese REACH-verordening. Van het batig saldo van € 210.000,- nemen we als voorziening € 28.000,- op in de begroting van 2011. Het restant is als overige schuld op de balans opgenomen. Ultimo 2011 zal de bestemming worden bepaald. RU zal haar accountant Meeuwsen Ten Hoopen in 2011 opdracht geven een audit uit te voeren op het REACH-traject. Dit ter verantwoording van de financiële middelen die de drinkwaterbedrijven hiervoor ter beschikking stelden.

De huisvestingskosten stegen met 32% als gevolg van verhoging van de servicekosten en een interne verhuizing.

De vergoeding voor de externe RU-commissaris is op jaarbasis verhoogd naar € 6.300,-. Dit conform de afspraak uit 2009 om de hoogte van deze vergoeding te baseren op de Adviesregeling Honorering Toezichthouders in Woningcorporaties (juni 2008).

De overige bedrijfskosten daalden in 2010 met 25%. Er is minder uitgegeven aan accountants- en administratiekosten en ook de operationele kosten lieten een daling zien.

In 2009 kwamen de totale afvoerkosten uit op € 2,95 miljoen; in 2010 stegen deze naar € 3,5 miljoen. De kosten per ton afgevoerde reststof bleven in beide verslagjaren vrijwel op eenzelfde niveau, namelijk € 19,- per ton.

2. Directieverslag over het boekjaar 2010

2.1 Algemene gang van zaken

We beschrijven de algemene gang van zaken volgens de Balanced Score Card methode: **financieel – klant – interne processen – innovatie en lerend vermogen**.

Financieel

RU kon ook in dit verslagjaar de aangeboden reststoffen op een goede manier afzetten. Het hergebruikpercentage lag evenals in voorafgaande jaren op een hoog niveau, namelijk 99,8%.

De (tijdelijke) daling in inkomsten van de kalkkorrels werd ruimschoots gecompenseerd door waterijzer en de overige reststoffen. Naast een stijging van de inkomsten, realiseerde RU een besparing op de bedrijfslasten, zodat we voor 2010 een mooi bedrijfsresultaat aan onze aandeelhouders kunnen presenteren.

De afvoerkosten omgerekend naar ton bestemde reststof stegen licht door hogere aannemings- en transportkosten.

Klant

In het verslagjaar is veel tijd en energie gestoken in het ontwikkelen van een nieuw verdienmodel (zie punt 2.2). Tijdens een ingelaste vergadering op 8 oktober 2010 gingen de aandeelhouders unaniem akkoord met dit model. De begroting van 2011 is dan ook op basis van het nieuwe verdienmodel opgezet en in de laatste Algemene Vergadering van Aandeelhouders goedgekeurd.

De administratie is nu zodanig opgezet dat de kosten en opbrengsten van reststoffen op het niveau van individuele waterproductiebedrijven inzichtelijk zijn.

Interne processen

Ook was er in 2010 veel aandacht voor de interne processen van de onderneming. Zo is door Meeuwsen Ten Hoopen Accountants een audit uitgevoerd op de administratieve organisatie c.q. interne beheersing. Ook heeft het accountantskantoor de risico's geïnventariseerd die RU loopt bij de uitvoering van haar kerntaken (punt 2.4). Meeuwsen Ten Hoopen heeft aanbevelingen gedaan om te komen tot een praktische invulling van de corporate governance (punt 2.2) en er zijn verdere stappen gezet in professionalisering van de organisatie-inrichting.

Innovatie en lerend vermogen

In 2010 hebben we de registratie van de reststoffen waterijzer en kalkkorrels volgens de Europese REACH-verordening succesvol afgerond. Hiermee is een belangrijke voorwaarde vervuld om de stoffen gekwalificeerd te krijgen als bijproduct. RU verzorgde bovendien de registratie voor twee Belgische drinkwaterbedrijven; de registratie van kalkkorrels voor een Engels waterbedrijf is nog gaande.

"Als je een (bij)product op de markt kunt brengen, levert dat in de toekomst veel meer afzetkanalen en ook een betere prijsstelling op."

Het productiebedrijf Kralingen van Evides zuivert water uit de Maas, 40 miljoen m³ per jaar maar liefst. Het water wordt op een natuurlijke manier voorgezuiverd in de Biesboschbekkens en daarna verwerkt tot drinkwater voor Rotterdam. De enige reststof is waterrijzer en daar weet de Reststoffenunie weer raad mee.

Henk Ketelaars, manager Technologie & Bronnen:

"Wij hoeven ons niet druk te maken over de reststoffen en hun bestemming. Ik ben erg voor samenwerken en krachtenbundeling. De afzet van waterrijzer gaat daardoor veel professioneler en goedkoper."

2.2 Corporate governance

Juridische structuur

De directie bestuurt de vennootschap, is verantwoordelijk voor de realisatie van de doelstellingen, de strategie en het bijbehorende risicoprofiel, de resultatenontwikkeling en de maatschappelijke aspecten. Zij legt hierover verantwoording af aan de Raad van Commissarissen (RvC) en de Algemene Vergadering van Aandeelhouders (AVA) en verschaft beide organen tijdig alle informatie die nodig is voor de uitoefening van hun taken. Het bestuur en de RvC zijn verantwoordelijk voor de corporate governancestructuur van de vennootschap en voor de naleving van deze code. Zij leggen hierover verantwoording af aan de AVA. Eventuele afwijkingen worden voorzien van een deugdelijke motivering.

Rapportage

RU is een niet-beursgenoteerde onderneming. Zij is dan ook niet verplicht om te voldoen aan de Nederlandse Corporate Governance Code (CGC). In overleg met de RvC is besloten om toch aansluiting te zoeken bij deze code voor zover praktisch, nuttig en mogelijk voor RU. De CGC bevat principes en *best practice* bepalingen die de verhoudingen reguleren tussen bestuur, RvC en AVA. In hoeverre RU voldoet aan de CGC zal jaarlijks worden vastgelegd in het Jaarbericht. Meeuwssen Ten Hoopen Accountants kreeg de opdracht om in het kader van de CGC de huidige governancestructuur te scannen en hierover aanbevelingen te doen. Op 18 november 2010 heeft zij deze rapportage verstrekt. De aanbevelingen uit dit rapport worden in 2011 uitgewerkt met ondersteuning vanuit N.V. Waterleidingmaatschappij Drenthe.

Verdienmodel

Zoals vastgelegd in het Ondernemingsplan 2010-2013 heeft RU in 2010 een nieuw verdienmodel ontwikkeld. Na goedkeuring door de RvC en instemming van de AVA is een en ander vastgelegd in een Addendum dat wordt toegevoegd aan de Participatieovereenkomst. De afzonderlijke drinkwaterbedrijven hebben het Addendum ondertekend. Het Addendum kan dan ook gezien worden als een Service Level Agreement waarin de afspraken tussen RU en de aandeelhouders zijn vastgelegd.

Waarom een nieuw verdienmodel?

Het vorige verdienmodel is ontwikkeld in de tijd dat reststoffen nog enkel een negatieve waarde hadden, en RU nog beperkte organisatie-/kantoorkosten had. De vaste bijdrage werd in het leven geroepen om deze kantoorkosten te dekken. Vervolgens groeide de organisatie in omvang (en dus kosten) en betaalden de drinkwaterbedrijven een bemiddelingsbijdrage voor hun reststoffen aan RU. In de afgelopen jaren hebben we door gezamenlijke inspanningen een omslag kunnen realiseren: veel reststoffen kregen een positieve waarde in het economisch verkeer, waardoor we opbrengsten konden genereren. Geld dat in het vorige model toekwam aan RU, maar uiteraard toebehoort aan de drinkwaterbedrijven. Een andere lacune in het vorige model was dat de vaste jaarlijkse bijdrage geen relatie had met het aanbod (in hoeveelheid en kwaliteit) aan RU, maar gebaseerd was op de drinkwaterproductie.

De kern van het nieuwe model

Het nieuwe verdienmodel houdt globaal in dat iedere aandeelhouder naar rato bijdraagt in de apparaatkosten van RU.

De hoogte van de bijdrage wordt bepaald door:

- de gemiddelde hoeveelheid van de droge stof productie per drinkwaterbedrijf over de afgelopen drie jaar
- de prognose voor het komende kalenderjaar en
- het aantal actieve productielocaties per reststof van de drinkwaterbedrijven.

De aandeelhouder ontvangt, op een bepaald percentage na, de totale gerealiseerde opbrengsten van zijn reststoffen. Dit percentage wordt jaarlijks door de aandeelhouders vastgesteld. Voor 2011 gaan we uit van 10% inhouding van de gerealiseerde opbrengst ter dekking van de apparaatkosten van RU.

De kern van het nieuwe verdienmodel

Drinkwaterbedrijven betalen voor het aanbod van reststoffen. Kunnen deze te gelde gemaakt worden, dan komt de opbrengst ten goede aan de aanbieders.

In november 2010 hebben alle drinkwaterbedrijven hun afzetprognose voor 2011 ingeleverd. Ook zijn alle afnemers benaderd over hun inkoopprognose en waar mogelijk zijn nieuwe prijsafspraken gemaakt. Ook met aannemers en vervoerders zijn prijsstellingen voor 2011 overeengekomen.

Mededinging

Door de introductie van het nieuwe verdienmodel is de vraag actueel geworden wat de positie van RU is in mededingings- en aanbestedingsrechtelijke zin. Dit hebben we in december 2010 door twee advocatenkantoren laten onderzoeken. Hieruit is gebleken dat de RU is te kwalificeren als een zelfstandige onderneming in de zin van de mededingingswet, zij dient zich dan ook te houden aan de vigerende wet- en regelgeving op dit gebied. RU is geen aanbestedende dienst in de zin van deze wet- en regelgeving. Het verdienmodel is mededingingsrechtelijk toelaatbaar.

Voor de aandeelhouders is het van belang te weten dat de commerciële activiteiten die RU uitvoert ten behoeve van derden (dus niet de aandeelhouders/drinkwaterbedrijven, maar bijvoorbeeld waterschappen) niet méér mag bedragen dan 10% van de totaal gerealiseerde omzet.

Indien dit percentage hoger is, heeft dit de volgende consequenties:

- investeringstrajecten van drinkwaterbedrijven richting RU zijn niet meer rechtens mogelijk, waardoor het verdienmodel van RU en dus haar continuïteit in gevaar komt;
- drinkwaterbedrijven moeten alsnog melding doen aan de mededingingsautoriteiten omtrent hun samenwerking met RU.

De accountant zal het percentage van de omzet bij niet-aandeelhouders vermelden in de jaarrekening.

2.3 Vooruitzichten/verwachtingen

Het resultaat over 2010 ligt ruim boven de prognose in de meerjarenbegroting uit het Ondernemingsplan 2010-2013. Voor de komende jaren zal het bedrijfsresultaat echter naar nul tenderen. Reden hiervan is dat de opbrengst uit de vermarkting van reststoffen volgens het nieuwe verdienmodel goeddeels aan de aandeelhouders wordt uitgekeerd.

We streven naar een verdere beheersing van de afvoerkosten voor de reststoffen tot onder € 3 miljoen.

De apparaatkosten van RU zullen de komende jaren stabiliseren op het niveau van 2010.

Aanbod reststoffen

Naar verwachting zal het aangeboden tonnage in 2011 op hetzelfde niveau uitkomen als in 2010. Op de middellange termijn zal het aanbod aan **kalkkorrels** groter worden als gevolg van een toename van de onthardingscapaciteit in Nederland. De hoeveelheid **waterijzer**, uitgedrukt in droge stof, zal in de nabije toekomst enigszins teruglopen door een verminderd aanbod van ijzerhoudend coagulatieslib vanuit Noord-Holland. Dit zal terug te zien zijn in een verminderde afzet van steekvast waterijzer naar ondermeer 'werken' en de bouwindustrie.

In de komende jaren zal het aanbod aan **overige reststoffen** toenemen; in het bijzonder zien we een volumegroei in zouthoudende reststromen zoals regeneraat. RU en haar aandeelhouders zullen in 2011 een standpunt innemen over het verwijderen van oude asbestcementleidingen.

Opbrengsten reststoffen

We verwachten dat de opbrengsten uit de afzet van **vloeibaar en steekvast waterijzer** in de komende jaren licht stijgen door de aanhoudende vraag vanuit de biogassector. Voor **kalkkorrels** verwachten wij voorlopig een stabilisering van de inkomsten. Alleen als we een substantieel deel van de kalkkorrels kunnen omzetten naar hoogwaardige toepassingen, kunnen we hier inkomstengroei voor de waterbedrijven genereren. RU blijft hierin intensief investeren. De groei in opbrengsten zal in de komende jaren niet komen uit een stijgend aanbod, maar moeten we vooral zoeken in verbetering van de prijsstelling ten opzichte van concurrerende partijen.

2.4 Risico's en onzekerheden

Zoals genoemd heeft Meeuwssen Ten Hoopen Accountants op verzoek van RU een risicoanalyse uitgevoerd. De belangrijkste bedrijfsrisico's en beheersmaatregelen zijn in kaart gebracht. Er is een aantal risico's geïdentificeerd waarvoor geen of beperkte beheersmaatregelen zijn. Met de RvC zijn afspraken gemaakt om deze risico's op de kortst mogelijke termijn af te dekken met adequate beheersmaatregelen. De RvC zal voortaan ten minste eens per jaar de strategie en de risico's bespreken. Van de geïdentificeerde bedrijfsrisico's zullen steeds de (minimaal) drie belangrijkste aan bod komen in het Jaarbericht van RU (punt 2.5, Verbeterpunten). De specifieke risico's met betrekking tot de reststoffen zijn benoemd onder punt 2.7, Ontwikkelingen per reststof.

2.5 Verbeterpunten

Ernst & Young heeft in zijn managementletter aanbevelingen gedaan over een (afzonderlijke) administratieve organisatie en interne controle van het project REACH. Concrete afspraken over de toedeling van diverse kostenposten (directe en overheadkosten, startkosten etc.) aan het project ontbreken nog. Zoals genoemd zal Meeuwssen Ten Hoopen Accountants in 2011 een audit uitvoeren op het REACH-traject.

Met de implementatie van de nieuwe managementtool Crystal Reports is een belangrijke verbeterstap gezet in de opzet van de tussentijdse managementinformatie. Ook ging de aandacht uit naar de tijdige ontvangst en registratie van de gemaakte afspraken met drinkwaterbedrijven, tijdige registratie van het onderhanden werk en maandelijkse analyse van het projectregistratieoverzicht.

Door de aard, omvang en besturingsfilosofie van RU is zij kwetsbaar als medewerkers door ziekte (enige tijd) afwezig zijn. Daarom zijn twee verbeterprojecten ingezet. Het eerste richt zich op het vastleggen van processen en instructies in het kwaliteitssysteem, die het een collega mogelijk maken de hoogst noodzakelijke taken (klanten, boekhouding, betalingen) uit te voeren. De beoogde waarnemers zullen hier ook mee oefenen. Als tweede oplossing zoeken we voor langduriger vervanging contact met collega's bij de drinkwaterbedrijven die de taken kunnen waarnemen. Dit ondersteunen we met vastgelegde processen, instructies en een consignatiesysteem, zodat zij op de hoogte zijn van de hoofdlijnen en door een aangewezen mentor snel kunnen worden ingevoerd in de lopende zaken.

In het kader van productaansprakelijkheid is het raadzaam bevonden om Algemene Voorwaarden (AV) te hanteren. Als uitgangspunt geldt dat RU alle haar toevertrouwde stoffen in eigendom zal nemen. Met de AV is het direct duidelijk welke rechten en plichten RU heeft en degenen met wie wij zakendoen. RU verwacht medio 2011 de AV te kunnen deponeren bij de Arrondissementsrechtbank te Utrecht.

GLASPRODUCENT O-I

Matthijs Reuder, Purchasing Director:
"Onze doelstelling voor het hele bedrijf is om in tien jaar naar 60 procent recycling te gaan, wereldwijd. De inzet van deze kalkkorrels kan daar zeker een bijdrage aan leveren."

Het van oorsprong Amerikaanse bedrijf O-I is wereldleider op het gebied van verpakkingsglas en heeft alleen al in Europa 39 productielocaties. In de zomer 2010 deden zij een proef met kalkkorrels als grondstof voor verpakkingsglas.

Jan Leenslag is verantwoordelijk voor 'Batch & Furnace':
"We hebben prima flessen gemaakt, de korrels lieten zich goed mengen en er ontstond een mooie homogene massa. Wel is het uitgliden over de korrels een risico. We bekijken samen met Reststoffenunie hoe we dat kunnen vermijden."

2.6 Innovatie en regelgeving

RU levert een actieve bijdrage aan de totstandkoming van wet- en regelgeving rondom reststoffen. We volgen de Haagse en Brusselse plannen nauwlettend, signaleren knelpunten en onduidelijkheden en nemen zelf initiatieven om regelgeving te verhelderen of aan te scherpen. Vervolgens ondersteunen wij onze leveranciers en afnemers bij de praktische toepassing van de regels.

Landelijk afvalbeheer plan (LAP2)

Eind december 2009 trad het tweede Landelijk afvalbeheerplan 2009-2021 in werking. Sectorplan 16 'reststoffen van drinkwaterbereiding' van LAP2 bleek grote veranderingen in te houden ten opzichte van het eerdere LAP1. Met als gevolg dat grote hoeveelheden reststoffen zouden moeten worden gestort, terwijl deze wel voldoen aan de eisen van de Regeling bodemkwaliteit voor toepassing als bouwstof.

Reden voor RU om het Ministerie van VROM te verzoeken het sectorplan te wijzigen. Na intensief overleg kwam een herzien plan tot stand. Kernpunten van de wijzigingen: de randvoorwaarden van het Besluit bodemkwaliteit zijn bepalend voor de toepassing als bouwstof; voor overige toepassingen met betrekking tot mengen wordt een grenswaarde gehanteerd voor arseen van 500 mg/kg op basis van droge stof.

RU heeft de drinkwaterbedrijven van het nieuwe voorstel op de hoogte gebracht. De wijziging wordt bij de komende herziening van het LAP2 formeel van kracht.

Van afvalstof naar bijproduct

In de ontwerpwijziging van de Wet milieubeheer staat vermeld dat een reststof geen afvalstof is als wordt voldaan aan de criteria uit de EU-kaderrichtlijn. Naar verwachting wordt deze wijziging begin 2011 van kracht. Dat betekent op nationaal niveau meer zekerheid over de status van bijproducten. Met deze wijziging is een lang traject voltooid, waarin RU zowel nationaal als internationaal niveau een belangrijke rol speelde.

Zodra de wijziging van de Wet milieubeheer van kracht is, zal RU aan betrokkenen melden wat de nieuwe regelgeving in de praktijk betekent.

REACH

De registratie van de bijproducten calciumcarbonaat (kalkkorrels en kalkslib) en ferrioxide (waterijzer) heeft tijdig vóór de einddatum van 1 december 2010 plaatsgevonden. Deze registratie is één van de voorwaarden om een reststof als bijproduct aan te kunnen merken. Het registratieproces is daarmee nog niet geheel afgerond. Het Europees Agentschap voor Chemische Stoffen (ECHA) en nationale overheden kunnen aanvullende eisen stellen aan de onderzoeken en beoordelingscriteria. De internationale samenwerkingsorganen (Substance Information Exchange Fora, SIEF) moeten volgens de REACH regelgeving functioneel blijven tot tenminste juni 2018. Dit betekent dat ook RU de komende jaren nog zal participeren in de overlegorganen.

Asbestcementleidingen (AC-leidingen)

Om de levering van drinkwater zeker te kunnen stellen moeten AC-leidingen worden vervangen zodra ze hun functie als transportmiddel niet meer kunnen vervullen. Door een belastingmaatregel zijn de verwijderingskosten per 2010 fors toegenomen. De waterbedrijven willen zowel dit financiële als maatschappelijke vraagstuk oplossen en hebben RU gevraagd daarvoor mogelijkheden te zoeken. Voor deze opdracht werken we nauw samen met het nationale kenniscentrum voor de drinkwatersector (KWR Watercycle Research Institute) en Vewin die de belangen van de waterbedrijven behartigt in Den Haag en Brussel. Vewin heeft aan de minister van Financiën verzocht om in aanmerking te komen voor een uitzonderingspositie in de Afvalstoffenbelasting omdat op dit moment voor AC-leidingen geen alternatieve aanwending beschikbaar is, anders dan storten. De minister wees het verzoek af, waarna Vewin een bezwaarprocedure is gestart. Daarnaast lobbyt Vewin in samenwerking met de Vereniging Afvalbedrijven in Eerste en Tweede Kamer voor deze uitzonderingspositie.

2.7 Ontwikkelingen toepassing per reststof

Sinds 2010 verstrekt RU jaarlijks via statusrapportages een detaillering en verantwoording van de geld- en goederenstromen op het niveau van de individuele drinkwaterbedrijven. Onderstaande ontwikkelingen doen zich per reststof op dit moment voor.

Kalkkorrels

De belangrijkste verschuivingen in 2010 deden zich voor in de economische sectoren staalindustrie, minerale grondstoffenhandel en woningbouw. De afzet naar de staalindustrie is volgens afspraken met de afnemer teruggebracht tot de helft ten opzichte van 2009. De levering van kalkkorrels aan de staalindustrie wordt per ultimo eerste kwartaal 2011 beëindigd. Het vrije aandeel is bestemd richting woningbouw (isolatie van kruipruimten) en minerale grondstoffenhandel. De afzet naar beide segmenten verdubbelde nagenoeg, tot in totaal 50% van de jaarlijkse kalkkorrelproductie.

De afzet naar een fabrikant van verpakkingsglas voor de voedings- en drankenindustrie stagneerde door langdurige onderhoudswerkzaamheden aan een van de ovens voor witglasproductie. Een andere belangrijke fabrikant van verpakkingsglas constateerde na proefnemingen dat de kalkkorrels weliswaar goed toepasbaar zijn in hun proces, maar dat veiligheidsredenen een snelle opstart van de levering in de weg staan. Het rolgedrag van de kalkkorrels kan namelijk leiden tot onveilige situaties voor de werknemers; zij kunnen erop uitglijden. In 2011 zal RU samen met de afnemer bezien hoe we dit euvel kunnen voorkomen of vermijden. Zie ook hieronder bij *risico's kalkkorrels*.

In samenwerking met een producent van bouwmaterialen zullen we in 2011 twee certificeringstrajecten opstarten voor de toepassing van kalkkorrels als alternatief toeslagmateriaal in constructieve en niet-constructieve betonelementen. Proefnemingen met kalkkorrels bij de vervaardiging van (niet-constructieve) betonproducten voor grond-, weg- en waterbouw kunnen we in de eerste helft 2011 afronden. Het certificeringstraject voor de toepassing van kalkkorrels in constructieve betonelementen voor bijvoorbeeld prefab woningbouw is beduidend gecompliceerder; hier moet samenwerking met diverse partijen gezocht worden om een zo breed mogelijk draagvlak te krijgen. We starten hiermee begin 2011, waarbij allereerst vastgesteld moet worden welk certificeringstraject we moeten doorlopen. Het eerste traject zal op relatief korte termijn tot een daadwerkelijke afname en toepassing van kalkkorrels kunnen leiden.

In 2010 is een nieuw afzetkanaal gecreëerd richting de agrarische sector: kalkkorrels als vulmateriaal in ligboxen voor melkvee. De kalkkorrels verhogen het ligcomfort, en dragen zo bij aan het welzijn van de dieren. Ook schijnt de kans op uierinfecties sterk af te nemen. Het vulmateriaal wordt na verloop van tijd geruimd en als anorganische meststof op landbouwpercelen toegepast.

Proefnemingen op de waterproductiebedrijven Scheveningen (Dunea NV) en IJzeren Kuilen (NV WML) naar de toepassing van calciëet (calciumcarbonaat) als alternatief entmateriaal in onthardingsreactoren zijn in 2010 afgerond. Kalkkorrels die volledig uit calciumcarbonaat bestaan bieden goede afzetkansen in hoogwaardige markten zoals de papier- en glasindustrie.

Beide drinkwaterbedrijven zullen mede op basis van concrete businesscases in 2011 besluiten of calciëet hun huidige entmateriaal op deze locaties zal gaan vervangen.

Risico's kalkkorrels

Het 'rolgedrag' en het verhoogd (of sterk variabel) vochtpercentage van kalkkorrels kan een hoogwaardige toepassing in de weg staan of een succesvolle toepassing ernstig vertragen. Certificering voor het toepassen van kalkkorrels in bijvoorbeeld constructieve bouwelementen vergt een aanzienlijk tijdtraject en de uitkomst ervan is onzeker. Dit maakt lange termijn leverschema's noodzakelijk die bovendien goed moeten zijn afgedekt.

Bestemming kalkkorrels

Vloeibaar waterijzer

De veranderingen in de afzetmarkt voor vloeibaar waterijzer zijn minder in het oog springend dan bij kalkkorrels. Er is een lichte teruggang te zien in de afzet naar rioolwaterzuiveringsinrichtingen en naar 'werken'. De vraag naar vloeibaar waterijzer in bio-energiecentrales (huisvuil-, mest-, en industriële (co)-vergistingsinstallaties) is enigszins aangetrokken en had in 2010 een aandeel van ruim 55%.

Het kabinet wil dat Nederland zich nog meer profileert als 'gasland'. Daarbij is een serieuze rol weggelegd voor groen gas uit voedselresten. Met dit perspectief zal de vraag naar waterijzer als 'natuurlijk' bindmiddel voor zwavelwaterstof voorlopig minimaal gelijk blijven dan wel toenemen.

Van de aanbieders van (vloeibaar) waterijzer wordt verwacht dat zij het bijproduct van de drinkwaterbereiding 'schoon' en met regelmaat aanleveren.

Risico's waterijzer

Waterijzer heeft defosfaterende eigenschappen waardoor het op een aantal rwzi's ingezet wordt om de nutriënt fosfaat in afvalwater te binden. Het ijzer in zuiveringsslib werkt echter belemmerend op de thermische terugwinning van fosfaat. Waterschappen die de (thermische) terugwinning van fosfaat uit hun zuiveringsslib nastreven, zullen ijzer als bindmiddel voor fosfaat derhalve gaan weren.

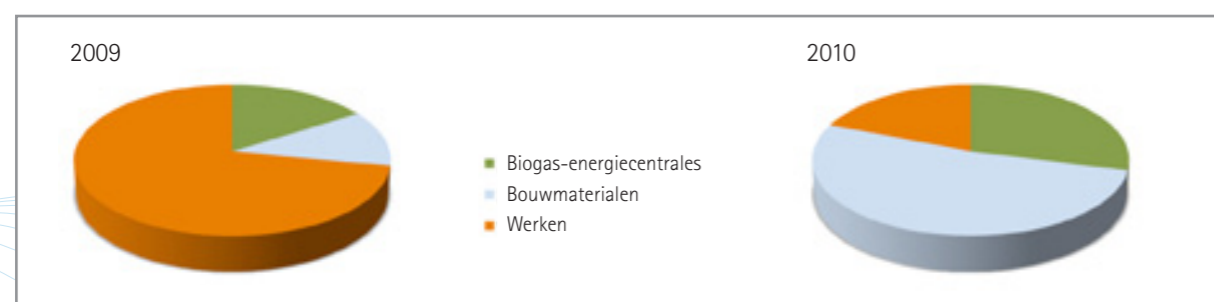
Bestemming vloeibaar waterijzer

Steekvast waterijzer

Het aanbod aan steekvast waterijzer schommelt de laatste jaren tussen 25.000 en 35.000 ton. Een van de doelstellingen (Ondernemingsplan 2010-2013) is om de toepassing van (steekvast) waterijzer in 'werken' te verminderen, en de afzet naar andere sectoren zoals de baksteenindustrie of bio-energiecentrales te vergroten. In 2010 slaagde RU erin een grote partij steekvast waterijzer tegen gunstige condities af te zetten naar een baksteenfabrikant. Voorheen werd deze reststof steeds afgezet als bouwstof naar 'werken'. De nieuwe route leverde een forse besparing voor het betreffende drinkwaterbedrijf op. Het resultaat van deze inspanning is dat in 2010 iets meer dan de helft van het steekvaste waterijzer zijn bestemming vond in de baksteenfabricage, terwijl het aandeel naar 'werken' terugliep van ruim 70% naar ca. 20%. De afzet naar bio-energiecentrales steeg naar ruim een kwart van het jaarlijkse aanbod.

Bestemming steekvast waterijzer

Overige reststoffen

Overige reststoffen zijn filterzand, actief kool, poederkoolslib, aluminiumslib, kalkslib en geconcentreerde zouthoudende afvalstromen (brijn, regeneraat).

In 2010 is een substantiële hoeveelheid **aluminiumslib** bestemd richting 'werken'. Tot eind 2009 werd deze afvalstroom verwerkt op een nabijgelegen rioolwaterzuiveringsinrichting. Dit drinkwaterbedrijf en RU hebben een onderzoekstraject geformuleerd om deze aluminiumhoudende reststroom aan te wenden bij de (chemische) defosfatering van afvalwater. Daarvoor moet de aluminiumverbinding geactiveerd worden om fosfaat in afvalwater te kunnen binden. Verder is met een exploitant van een zoutafvalwaterzuiveringsinrichting overeenstemming bereikt over de acceptatie van regeneraat (geconcentreerde zoutoplossing) van een in aanbouw zijnde ionenwisselingsinstallatie. Het akkoord moet tevens ruimte bieden aan regeneraat van twee bestaande ionenwisselingsinstallaties

2.8 Personeel en organisatie

In 2010 zijn enkele personele veranderingen doorgevoerd. Zo is de taak van managementondersteuning losgekoppeld van de administratieve werkzaamheden. De functie 'kwaliteit en onderzoek' kwam te vervallen; drie medewerkers nemen deze werkzaamheden op zich.

In het verslagjaar verlieten twee medewerkers de organisatie en drie nieuwe medewerkers kwamen het bedrijf versterken. We hadden te kampen met een relatief hoog ziekteverzuim en langdurige uitval van de 'manager projecten' (vaste inleenkracht); halverwege het jaar hebben we een beroep gedaan op één van de aandeelhouders om personeel beschikbaar te stellen om de geplande werkzaamheden te kunnen realiseren.

RU is als kleine regieorganisatie kwetsbaar. Daarom zullen we begin 2011 met enkele aandeelhouders afspraken maken om bij te springen wanneer door uitval van het eigen personeel het werk in het geding dreigt te komen. Ook in het kader van kostenbeheersing zullen we vaker een beroep doen op de specialistische kennis van aandeelhouders.

2.9 Kwaliteitsmanagement

In 2010 werkt RU negen jaar met het kwaliteitssysteem ISO 9001. Vanaf het begin is dit steeds met kleine verbeteringen aangepast aan de eisen van de tijd. Bij de certificatieaudit in juni 2010 werd duidelijk dat het verankeren van de uitkomsten van grote projecten zoals REACH, bijproducten, het verdienmodel en de risicobenadering van het proces, van grote invloed zou zijn op het kwaliteitsmanagementsysteem. RU is dan ook in 2010 gestart met de aanpassing van het systeem zodat het aansluit bij de huidige bedrijfsvoering en de projectresultaten verankert. RU heeft daarmee een basis gelegd voor verdere professionalisering in 2011.

2.10 Duurzaamheid/MVO

Duurzaamheid is de rode draad in ons werk. Onze belangrijkste taak is het vinden van verantwoorde bestemmingen voor reststoffen die vrijkomen bij de winning, bereiding en het transport van drinkwater. Zo werken RU en de drinkwaterbedrijven samen aan een verantwoorde oplossing voor de reststoffenproblematiek, nu en in de toekomst. Van de drinkwaterbedrijven verwachten wij dan ook dat zij zorgvuldig omgaan met hun reststoffen en zich inspannen om de kwaliteit ervan te verbeteren. Vervolgens kunnen wij een goede aansluiting zoeken met de afzetmarkt. Dat is maatschappelijk verantwoord ondernemen in de meest pure betekenis van het woord.

CO2 footprint

In het RU Ondernemingsplan 2010-2013 is een strategie voor duurzaamheid geformuleerd. Concrete actie is de regionalisering van de afzet van reststoffen, en afgeleid daarvan vermindering van het aantal kilometers per vervoerde ton reststof. RU heeft laten uitzoeken wat de globale CO2 footprint is volgens de internationale norm ISO 14064-1 die samenhangt met de bestemming van reststoffen.

Een belangrijke conclusie is dat de bijdrage van RU aan de totale footprint van de drinkwatersector beperkt is en ligt tussen 0,9 % en 1,2%. Daarvan ligt het grootste deel buiten de invloedssfeer van RU als gevolg van de uitbestedingen.

BRABANT WATER

"Sinds het begin heeft Reststoffenunie heel wat knelpunten opgelost. Wat destijds nog als chemisch afval gold, is inmiddels een waardevolle grondstof aan het worden."

Brabant Water staat aan de vooravond van een grootschalige uitbreiding; op zeven van de tweeëndertig productielocaties komen onthardingsreactoren. Dat betekent niet alleen zacht water voor de hele provincie, maar ook minstens een verdubbeling van het volume kalkkorrels.

Leo de Waal, hoofd sector Productie:

"Het is belangrijk om dichtbij huis bestemmingen te vinden waar de kalkkorrels op een hoogwaardige manier worden toegepast, bijvoorbeeld in de glasindustrie."

Verwijderen leidingen

Op verzoek van de aandeelhouders zullen wij in nauw overleg met Vewin, medio 2011 een standpunt formuleren ten aanzien van een duurzame verwijdering van AC-leidingen, en de rol van RU hierin. Ook zal RU zich oriënteren op de verwerking van kunststof leidingen.

Daling vervoerskilometers

In 2010 is het aantal vervoerskilometers per ton aangeboden reststof ten opzichte van 2009 met nagenoeg 19% gedaald. Dit komt deels door een vermindering van het aantal transportkilometers voor kalkkorrels, maar vooral door de reductie met maar liefst 42% van het aantal kilometers per ton steekvast waterijzer. Oorzaak hiervan is het vervoer per schip van een grote partij van deze reststof. Het vervoer van vloeibaar waterijzer laat een lichte stijging zien in het aantal afgelegde kilometers per ton.

2.11 Communicatie/informatie

RU hecht veel waarde aan een goede relatie met haar stakeholders. Wij houden hen dan ook steeds op de hoogte van onze activiteiten én ontwikkelingen in de sector. Waar mogelijk oefenen we invloed uit op de regelgeving en ondersteunen we onze leveranciers en klanten bij het toepassen ervan in de dagelijkse praktijk.

Voor haar contactpersonen organiseert RU in het Waterhuis informatiebijeenkomsten over reststoffen. Bij belangrijke wijzigingen in de bedrijfsvoering, zoals in 2010 het nieuwe verdienmodel, zorgen wij voor heldere schriftelijke en persoonlijke toelichting in de vorm van een presentatie waarbij volop gelegenheid is tot het stellen van vragen.

Om de drinkwaterbedrijven te betrekken bij de registratie van hun reststoffen volgens de REACH-verordening traden twee drinkwaterbedrijven als representanten van de bedrijfstak toe tot de belangrijke consortia voor kalk en ijzeroxide. RU organiseerde twee voorlichtingsbijeenkomsten om haar contactpersonen bij de drinkwaterbedrijven op de hoogte te houden van de voortgang van de REACH-registratie.

Onze website is toe aan een update, dit pakken we op in 2011. Naast een nieuwe uitstraling krijgt de website een portaalfunctie waarmee we – volgens het nieuwe verdienmodel – alle geld- en goederenstromen inzichtelijk maken voor de waterbedrijven.

Twee maal per jaar ontvangen onze stakeholders de nieuwsbrief 'Stof tot Nadenken'.

Om op de hoogte te blijven van de laatste ontwikkelingen in de branche, kennis te delen en contacten te onderhouden neemt RU deel aan de platforms Vereniging Industriële Bouwstoffen, de Vereniging Afvalbedrijven, het Nederlands Verbond Toelevering Bouw en diverse overlegorganen voor de REACH-registratie.

3. Verslag van de Raad van Commissarissen

3.1 Rol van de Raad van Commissarissen

De RvC houdt toezicht op het beleid van het bestuur en staat haar bij met advies. De Raad ziet vooral toe op de financiële prestaties en ontwikkelingen, de bestuursstructuur, de governancestructuur, de naleving van de regelgeving en risicomanagement; zij verlangt een helder en eenduidig inzicht in de geld- en goederenstromen en ontvangt daartoe kwartaalrapportages. De RvC en de directeur werken op een open en betrokken manier samen.

3.2 Samenstelling van de Raad van Commissarissen

De heer F. Silvis heeft in 2010 Vitens verlaten en daarmee ook zijn RU-commissariaat neergelegd. In de AvA van 9 juni is ingestemd met de benoeming van de heer S. Corvers als extern commissaris, en de heer K. Hoogsteen als intern commissaris.

Per 31 december 2010 is dit de samenstelling van de RvC:

Mevrouw H. Doedel, voorzitter (1 januari 2014*), directeur N.V. Waterleiding Maatschappij Limburg, 54 jaar.

De heer H. Ardesch, plaatsvervangend voorzitter (1 januari 2013), bedrijfsdirecteur Oasen N.V., 51 jaar

De heer Th. Schmitz (1 januari 2013), directeur Vewin, 62 jaar

De heer S.F.M. Corvers (1 juli 2013), directeur Corvers Holding B.V., 48 jaar

De heer K. Hoogsteen (1 juli 2013), directeur N.V. Waterleidingmaatschappij Drenthe, 60 jaar

De heer H.M.M. Koppers, bestuurder Reststoffenuie Waterleidingbedrijven B.V., 59 jaar

* datum van aftreden/herbenoeming volgens rooster)

3.3 Vergaderingen 2010

De RvC kwam in het verslagjaar 2010 vijf maal bijeen, waarvan één extra vergadering werd belegd rondom het governanceproces, risicoprofiel en administratieve organisatie c.q. interne beheersing.

Tijdens het voorjaarsoverleg waren de heren F. Van Zeelst en M.Tulen (Ernst & Young) aanwezig.

De directeur levert voor aanvang van elke RvC-vergadering een overzicht aan met mededelingen gezien vanuit de onderwerpen financiën, klant, interne processen en innovatie/lerend vermogen (volgens de Balanced Score Card methode).

Naast de gebruikelijke besluiten en het volgen van de actuele ontwikkelingen, besprak de RvC de volgende zaken:

- De RvC stemde in met het accountantsverslag over 2010 na aanpassing van door haar gesignaleerde punten.
- De RvC stemde in met de begroting 2011 na aanpassing van door haar gesignaleerde punten.
- Het jaarplan 2011 is na aanpassing van de RvC goedgekeurd en aangeboden aan de AVA.
- Besloten is dat de halfjaarrapportage wordt beperkt tot het financieel resultaat, met een korte toelichting op afwijkingen ten opzichte van de begroting.
- In 2009 besloot de RvC de samenwerking met Ernst & Young te beëindigen. Na een offertetraject op basis van een Programma van Eisen is in de RvC vergadering van 25 augustus 2010 besloten een contractperiode van drie jaar aan te gaan met accountant Meeuwsen Ten Hoopen uit Lelystad.
- De huisvesting van RU kwam een aantal keren aan de orde in verband met een mogelijke beëindiging van de huurovereenkomst door KWR. Later in het jaar is met KWR alsnog een huurovereenkomst gesloten met een looptijd van drie jaar (tot 1 november 2013).
- De heer Ardesch heeft een voorstel gemaakt voor portefeuilleverdeling binnen de RvC. Deze verdeling was onder meer wenselijk in verband met de vacature na het vertrek van de heer Silvis. De selectie is gemaakt op basis van inhoudelijke criteria en niet op regioverdeling. In maart is een brief met profielschets verzonden aan de directies van bedrijven. Vervolgens zijn twee nieuwe commissarissen benoemd.
- Corporate governance in ruime zin van het woord was een belangrijk terugkerend onderwerp in de RvC vergaderingen. Aan Meeuwsen ten Hoopen Accountants is de opdracht verstrekt voor de rapportage aangaande een risicoanalyse, administratieve organisatie c.q. interne beheersing en beoordeling van de governancestructuur. Aan de hand van de rapportage is besloten is dat de directie in 2011 maatregelen zal treffen om de benoemde risico's af te dekken.
- In 2010 is een belangrijke stap gezet in het vastleggen van corporate governance door het opstellen van het verdienmodel. Het verdienmodel is goedgekeurd door de RvC en in de AVA van 8 oktober 2010.
- In verband met ziekteverlof van de directeur nam de RvC maatregelen ter vervanging.
- De RvC besloot de problematiek van afvoer van asbestcementleidingen te bezien en in principe in 2011 in het jaarplan op te nemen.
- Gebleken is dat RU in 1996 Algemene Voorwaarden heeft laten opstellen, maar dat deze niet gedeponereerd zijn bij de Arrondissementsrechtbank te Utrecht. Waar nodig worden deze geactualiseerd en in 2011 alsnog gedeponereerd.
- Besloten is dat in de targets en de planning voor 2011 concrete onderzoeksvragen benoemd worden.

WML LOCATIE IJZEREN KUIL

"Reststoffenunie heeft goed zicht op de markt, kent het spel en weet wat onze positie op de markt is"

Op productiebedrijf IJzeren Kuilen is vorig jaar voor het eerst op grote schaal water onthard met calciëet in plaats van zand als entmateriaal. Met calciëet als kern, ontstaan korrels die geheel uit kalk bestaan. Prachtig witte zuivere en stevige kalkkorreltjes.

Luc Palmen, procestechnoloog:

"Het belangrijkste blijft dat het procesmatig goed werkt en dat we water van een goede kwaliteit produceren, want dat is ons hoofdproduct."

Colofon

Uitgave

Reststoffenunie Waterleidingbedrijven B.V.
Groningenhaven 7, 3433 PE Nieuwegein
Postbus 1072, 3440 BB Nieuwegein

Telefoon: 030 – 60 69 721

Telefax: 030 – 60 69 720

website: www.reststoffenunie.com

e-mail: info@reststoffenunie.com

Ingeschreven in het Handelsregister van de Kamer van Koophandel te Utrecht onder nummer 30130247

Redactie, vormgeving en productie

Skrebbel Communicatie, www.skrebbel.nl

Melding ontwerp enzo, www.maakeenmelding.nl

Foto's en quotes van relaties zijn afkomstig uit 'Stof tot Nadenken', de nieuwsbrief van Reststoffenunie Brouwer Communicatie Projecten, www.brouwerpcp.nl

Overige fotografie

N.V. WML Maastricht

O-I Manufacturing Schiedam

juni 2011

RESTSTOFFENUNIE WATERLEIDINGBEDRIJVEN B.V.